

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії **Юлія Конюшин**, 1987 року народження, громадянка України, освіта вища: закінчила у 2009 році Львівський національний університет імені Івана Франка, отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Право», працює на посаді асистента кафедри кримінального процесу і криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, від 31.05.2024 року № 813, у складі:

Голови разової
спеціалізованої вченої ради –

Назара Бобечка, доктора юридичних наук професора, завідувача кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів

Рецензентів –

Наталії Максимішин, кандидата юридичних наук, доцента, доцентки кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів

Володимира Фігурського, кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів

Офіційних опонентів –

Василя Юрчишина, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри фінансів, обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету, м. Чернівці

Сергія Крушинського, кандидата юридичних наук, професора, професора кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, м. Хмельницький

на засіданні «12» липня 2024 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань Право **Юлії Конюшин** на підставі публічного захисту дисертації «**Навідні запитання як засіб комунікації в кримінальному провадженні**» за спеціальністю 081 Право.

Дисертацію виконано у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: **Ярослав Береський**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, який за змістом, рівнем наукової новизни, теоретичним й практичним значенням результатів, кількістю наукових публікацій відповідає вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами).

Дисертація Юлії Конюшин є самостійною та ґрунтовною науковою працею, що виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності, отримані результати якої мають істотне теоретичне та практичне значення для галузі знань Право. Положення, висновки і рекомендації, викладені та сформульовані у дисертаційному дослідженні, ґрунтуються на широкому використанні праць вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях філософії, криміналістики, кримінального процесуального права, вивченні матеріалів слідчої практики; судової практики (а саме практики Європейського суду з прав людини та процесуальних дії й рішень судів загальної юрисдикції України в кримінальних провадженнях різних інстанцій), результатах анкетування, у межах якого опитано 200 респондентів з числа слідчих, дізнавачів, співробітників оперативних підрозділів, прокурорів, суддів, адвокатів - захисників, науковців правників. Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових працях, належать авторці і є її науковим доробком. Викладені в дисертації висновки й положення наукової новизни отримано на підставі особистих досліджень авторки. Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів дослідження базуються на відповідних наукових публікаціях. Методологічною базою

дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Наукове дослідження, проведене Конюшин Ю. І., має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертанткою висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у практичній діяльності слідчих, дізнавачів, прокурорів, а також для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

Здобувачка має 13 наукових публікацій за темою дисертації, з них 3 (три) одноосібні статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Конюшин Ю.І. Навідні запитання: окремі аспекти поняття й допустимості у кримінальному провадженні. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2023. Вип. 76. С. 218-225.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2023.76.218>

2. Конюшин Ю.І. Навідні запитання у кримінальному провадженні: окремі правові та загальнотеоретичні аспекти. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 228-244.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.23>

3. Конюшин Ю.І. Допустимість застосування навідних запитань у пред'явленні для впізнання та огляді в кримінальному провадженні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 3 (73). С. 67-78.

DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-3-9712>

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та висловили зауваження:

1. Назар Бобечко, доктор юридичних наук професор, завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, без зауважень.

2. Василій Юрчишин, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. На сторінці 12 дисертації. Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у тому, що відображені в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: - у правотворчій діяльності - для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства, які регламентують процесуальну, процедуру досудового і судового допиту, інших процесуальних дій доказувального характеру. У висновках (сторінка 188-190 дисертації) здобувачка пропонує внести зміни до першого абзацу ч.9 ст. 224 КПК України, доповнити ч.6 ст. 354 КПК України «перехресний допит неповнолітнього

свідка чи потерпілого проводиться за розсудом суду», однак зазначені пропозиції здобувачка не направила жодному із суб'єктів законодавчої ініціативи (ст.93 Конституції України) Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

2. На стор. 90 дисертації знаходимо тезу про те, що в спеціальній літературі часто разом із сугестією, як термінологічно тотожні (сумісні), вживають такі назви: переконання, навіювання, маніпулювання, зараження, наслідування, змушення, прохання, пропозиція, вимога, особистий приклад, наказ, аргументування тощо. ... Найсуттєвіша, як для предмета нашого дослідження, плутанина існує між у більшому притаманним у навідних запитаннях сугестією, навіюванням, переконанням і маніпуляцією». Враховуючи дещо неузгоджений подальший виклад матеріалу в цій частині, хотілось би почути певні пояснення здобувачки стосовно того, як усі ці терміни, поняття стосуються навідних запитань? Навідні запитання включають елементи кожного з цих понять? Чи за різних ситуацій у різній мірі? Чи можливо виправдано виокремити структуру та зміст навідних запитань? Навідні запитання – це навіювання, маніпуляція тощо?

3. На стор. 97 дисертантка пише: «До речі, хоча й лише в контексті неприпустимості застосування в слідчій діяльності поліграфа, все ж побічно підтвердив вищенаведений феномен навідних запитань і О.Р. Ратінов. Аналізуючи в тогочасному ключі (1967 р.) праці «буржуазних психологів» Гарольда (Харольда) Ернеста Бертта «Прикладна психологія» 1948 р. та Френсіса Кеннета Берієра «Практична психологія» 1945 р., відомий автор погодився, що всі запитання, які призводять до відповідей «так» або «ні», є навіювальними, а отже навідними. 15 Не ставлячи під сумнів щойно наведену тезу О.Р. Ратінова, тим не менш дещо складно прослідкувати оцінку здобувачкою цих висловлювань, адже назагал доволі складно зрозуміти ставлення цього автора до навідних запитань; чи він будь-які навідні запитання ототожнював навіювальним? Чи це у його розумінні різні поняття? У зв'язку з цим, як на мене, є потреба в певному коментарі від Юлії Іванівни.

4. Ще один сегмент тексту дисертації потребує певного уточнення. Так на стор. 98 здобувачка зазначає, цитую: «Непослідовність у ставленні до допустимості застосування навідних запитань демонстрував ще один, не менш відомий автор, зокрема, Р.С. Белкін. Він писав: «... в силу того, що навідні запитання чинять сугестивний вплив на допитуваного, орієнтують його в тому, яку відповідь хотів би почути від нього слідчий і тому можуть заважати встановленню істини при розслідуванні, вони заборонені законом». Однак, це не завадило йому одним з перших на теренах колишньої держави, до складу якої входила й Україна, науково, методично, тактично і етично обґрунтувати й підтримати впровадження у слідчу практику поліграфа. Далі (аж до стор. 101) здобувачка веде мову про процедуру поліграфічного дослідження. Відтак, не зовсім чітко прослідковується реальне відношення процедури виконання поліграфа і запитань, що ставляться під час її виконання, до навідних запитань? Не вистачає, як на мене, впевненого висновку щодо цього!

5. І останнє, на що хотів би звернути увагу. У розділі Вступу за назвою: «Теоретичне та практичне значення дослідження» відображені доволі переконливі посилання на адресатів, які задекларували свою прихильність до відображених у дисертації Юлії Іванівни теоретичних положень, висновків та рекомендацій. Зокрема як таких, що можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері; у правотворчій та правозастосовній діяльності і навчальному процесі. На підтвердження цьому є відповідні акти впровадження та довідки (назагал 9-ть позицій). У цьому зв'язку одна ремарка: невже не було б доречніше і презентативніше звернутися до судів вищої ланки (скажімо, апеляційного рівня), аніж співпрацювати в цьому контексті з місцевими загальними судами (зокрема Шевченківським та Залізничним міста Львова)? Адже апеляційні суди могли поширити пропонований в дисертації матеріал на суттєво ширшу суддівську аудиторію. Утім вищеперераховані дискусійні положення підкреслюють актуальність дослідженої проблематики та не впливають на позитивне враження від опонованої наукової праці.

3. Сергій Крушинський, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. На с. 23-24 дисертації цілком правильно, на мою думку, дисертантка виправдовує вживання «комунікативна», а не «комунікаційна» дія (акт), оскільки прикметник комунікаційний має значення «який стосується комунікації – шляхів сполучення, транспорту, ліній зв'язку тощо», у той час як прикметник «комунікативний» має інше значення, зокрема «стосується комунікації як взаємообміну, інформацією», тобто мова йде саме про комунікативну функцію мовлення. Водночас, подекуди здобувачка у тексті дисертації все ж не дотримується виведеного нею ж висновку (наприклад, на с. 27 дисертації, а також у текстах окремих наукових публікацій). Відтак, варто бути більш послідовною у використанні уніфікованої спеціальної термінології, що часто слугує запорукою бажаного результату наукової праці.

2. На с. 102 дисертації авторка зазначає, що вітчизняний законодавець чи не єдиний серед світових законодавств зробив спробу (правда, вже аж занадто лаконічну, а відтак поверхневу, тим паче – поза межами визначення основних термінів у ст. 3 КПК України) нормативного виокремлення поняття навідних запитань. 12 Разом з тим, на с. 121 дисертації пропонується варіант авторської дефініції поняття «навідні запитання» у двох аспектах – у контексті природничо-наукової їх сутності та правничому аспекті. Вони, як на мене, в цілому відповідають відомим логічним правилам побудови поняття, тобто, є адекватними за суттю й лінгвістико-гносеологічно витримані за своїм змістом та структурою. Водночас, якщо авторка вважає, що варіант дефініції навідних запитань у КПК України є «занадто лаконічним і поверхневим», мабуть варто було запропонувати зміни до ч.

6 ст. 352 КПК України чи доповнити ст. 3 Кодексу відповідним «удосконаленим» визначенням.

3. На захисті хотілося б почути аргументи здобувачки щодо того, у чому вона вбачає доцільність викладу у дисертації проблематики допустимості використання навідних запитань в інших, крім допиту, процесуальних діях (в межах пред'явлення для впізнання, обшуку, огляду, слідчого експерименту, призначенні і проведенні судових експертиз) (с. 162). Адаже інформація, одержана за наслідками використання навідних запитань під час комунікації у цих процесуальних діях, самостійного доказового значення не має. У чому ж тоді полягає значення такої інформації для конкретного кримінального провадження?

4. У дисертації використано значну кількість наукових джерел, опублікованих на території держави-агресора. Звичайно, прямої заборони на їх використання немає, однак відповідно до Рекомендації Комітету з питань етики Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо припинення (обмеження) використання джерел інформації держави-агресора в наукових публікаціях (протокол № 36 (46) від 30 листопада 2023 року) таке використання рекомендовано обмежити, за винятком вмотивованих випадків.

4. Наталія Максимішин, кандидат юридичних наук, доцент, доцентка кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. На с. 84 дисертаційної роботи зазначено: «.. залежно від обсягу, характеру та мети сугестивного впливу у вихідному знанні (базисі, передумові, засновку) запитання у більшому теоретично можуть бути диференційовані на а) звичні й б) навідні. Назагал, запитання виправдано вважати звичним, якщо йому не притаманні ознаки навідного, тобто його постановка не містить вимогу (функтор), що сугестивно актуалізуватиме, передусім, підсвідомий рівень адресата запитально – відповідної комунікації і як наслідок це ймовірно не відобразиться у його відповіді». Хочеться запитати, а чому лише теоретично і чому лише на загал виправдано вести мову про звичні запитання? Невже всі запитання є навідними? А також чи існує потреба цілковито відмовитись від поняття «звичні запитання»? На мою думку, тут має місце надмірна радикальність і категоричність, що потребує вже навіть в цій частині дисертації певного авторського пояснення. Хоча... надалі це зроблено. Але читаючи вищенаведені рядки відчувається певна незаповненість.

2. На с. 110 роботи зазначено: «... вітчизняний законодавець чи не єдиний серед світових законодавств у цьому сенсі зробив відповідну (правда, вже аж занадто лаконічну, а відтак як на нас, поверхневу спробу (тим більше – поза межами визначення основних термінів у ст. 3 КПК України) нормативного виокремлення цього поняття». Зрозуміло – йдеться про так звану дефініцію «Навідні запитання». Далі, на с. 130 в дисертації є варіант авторської дефініції «навідних запитань» у двох аспектах: в контексті природничо – наукової їх сутності та правничому аспекті.

Не наводитиму повні тексти цих визначень (бо за фактом тексту це не стосується того, про що зараз зауважу. Лише констатую: Вони, як на мене, в цілому відповідають відомим логічним правилам побудови поняття, тобто, є адекватними за суттю й лінгвістико-гносеологічно витримані за своїм змістом та структурою. Питання в іншому... Якщо авторка дисертації вважає, що варіант дефініції навідних запитань у вітчизняному КПК, цитую: «занадто лаконічний і поверхневий», тоді чому ж вона пропонує лише варіанти доктринальної їх конструкції? Чому не запропоновано звичний як для такого випадку логічний хід: внести зміни до ч.6 ст. 352 КПК чи доповнити ст. 3 цього Кодексу її (авторським) варіантом змісту терміну «навідні запитання»? Тобто, критикуєте, озвучуєте проблему (як на мене – справедливо й ґрунтовно). Однак в цьому аспекті без належного як для дисертації результату. Відтак, хотілося б почути думку авторки з цього приводу.

3. На с. 181-182 дисертації наведено перелік із 7-ми тактичних прийомів обшуку так званого комунікативного спрямування. Йдеться зокрема про: а) залучення підозрюваного до проведення обшуків; б) «словесна розвідка» або «розвідка словами»; в) постановка запитань обшукуваному; г) роз'яснення неправильно зайнятої обшукуваним позиції та необхідності надання допомоги органам досудового розслідування; г) застосування навіювання у формі наказу; д) розмова з обшукуваним з метою встановлення психологічного контакту; е) пояснення йому мети обшуку. У подальшому за текстом дисертації знаходимо бажану деталізацію лише декількох із них, а саме перших трьох із вищенаведеного переліку. Жодних пояснень такому вибору не знаходжу. Відтак у тій частині дисертаційного дослідження створюється відчуття певної такої собі сегментної прогалини, неповноти. Може було б доречно щось в цьому сенсі додатково пояснити: наприклад, тим, що можливо інші тактичні прийоми згідно слідчої практики менш вживані, менш поширені і тому ви детально не зупинялись на їх роз'ясненні?

5. Володимир Фігурський, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. На с. 111 дисертації, детально аналізуючи запитання на предмет допустимості за конкретно описаною ситуації, авторка зазначає: «це запитання є недопустимим, оскільки пропонується в очікуваній відповіді адресата інформація до постановки цього навідного запитання не була предметом (об'єктом) комунікації. Адже, ні В. Янукович, ні будь-хто інший із учасників цього конкретного судового допиту до моменту постановки запитання про це, не згадував, не повідомляв. Принаймні, В. Янукович почув її в межах цього кримінального провадження вперше. За такого формулювання видається, що авторка стверджує, що під час судового допиту можна ставити лише ті запитання, які були предметом допиту під

час досудового розслідування. Проте таке твердження не відповідає нормам чинного законодавства та на думку рецензента потребує додаткової аргументації.

2. На с. 115 дослідження авторка зазначає: «Слідча (криміналістична) тактика – це, передусім, дії й рішення стосовно переборення й нейтралізації протидії доказуванню істини (повному, всебічному й неупередженому встановленню всіх обставин кримінального провадження) з боку заінтересованих в цьому осіб. І це переборення й нейтралізація, як визнано більшістю представників криміналістичної науки, «...не можливі без, так званих, слідчих хитрощів і пасток. Тобто – без елементів правомірного обману, правомірного дезінформування. Ці елементи правомірного обману в структурі навідного запитання в криміналістиці отримали назву «фікції». Важко погодитись з однозначністю такого підходу. Адже поширеними є і інші позиції. Так, наприклад, фікція розглядається як засіб процесуального доказування, що полягає у створенні вигаданого нормативного положення, яке вводиться у сферу кримінального провадження і виконує роль юридичного факту з метою виникнення, зміни та припинення кримінальних процесуальних правовідносин (Фігурський В. Суть та система засобів доказування у кримінальному провадженні: Навчальний посібник. Львів – Дрогобич: Посвіт, 2024). Своєю чергою, онлайн-енциклопедія «Вікіпедія» зазначає, що Юридична фікція – прийом юридичної техніки, який для цілей правового регулювання визнає дійсними ті юридичні факти, що відсутні в реальному житті, і навпаки та ін. У такий спосіб, на переконання рецензента, вказане положення є дискусійним та таким, що можливо потребує додаткової аргументації дисертантки.

3. На с. 140 дисертації авторка висновкує: «Відтак, у статтях чинного КПК України, які присвячені регламентації допиту на стадії досудового розслідування, немає безпосередньої заборони застосування навідних запитань, що дозволяє стверджувати – на цьому етапі кримінального провадження постановка навідних запитань є можливою, а точніше – не забороненою. І це – логічно, теоретично і практично обумовлено». Висновок сміливий та заслуговує на увагу. Проте чи діє у КПК загальнодозвільний принцип, згідно з яким дозволено робити все, що прямо не заборонено? В цьому контексті звернемось до ст. 19 Конституції України, що прямо встановлює, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах, повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Крім того ст. 93 КПК України закріплює, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом. З наведених та низки інших статей традиційно прийнято констатувати, що у кримінальному процесуальному праві існує не загальнодозвільний, а спеціальнодозвільний принцип. Тому крізь призму 8 наведеного положення, як видається, авторці варто було б додатково підсилити зроблений нею висновок.

4. Автор на с. с. 162–164 роботи веде мову про навідні запитання в пред'явленні для впізнання. На с. с. 164–167 дисертантка розглядає навідні запитання під час

огляду. На с. с. 167–170 – навідні запитання під час обшуку. На с. с. 171–173 – навідні запитання під час слідчого експерименту. На с. с. 173–176 дослідження – навідні запитання в судових експертизах. Цікавими та справедливими є висновки авторки про можливість використання навідних запитань під час провадження вищевказаних слідчих дій. Проте здобувачка, на жаль, практично обмежилась лише констатацією, що під час провадження цих слідчих дій так чи інакше не обійтись без цього різновиду запитань. Як видається, за даного предмету дослідження виправдано б було проаналізувати особливості застосування, ба більше, напрацювати (запропонувати) тактичні рекомендації щодо обрання оптимальної лінії поведінки з точки зору коректності постановки навідних запитань, правил формулювання, допустимості застосування тощо. Водночас, ведучи мову про навідні запитання в судових експертизах, здобувачка обмежилась судово-психіатричною та судово-психологічною експертизами практично лише на прикладі «так званого клінічного інтерв'ю....» (с. 175). Проте поза увагою авторки залишився цікавий різновид судово психологічної експертизи – експертизи із застосуванням поліграфа, від чого робота лише б збагатилась.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради,

«Проти» – 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.186 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Юлії Конюшин** ступінь доктора філософії з галузі знань Право за спеціальністю 081 Право.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.186

Назар БОБЕЧКО

